

Begåvningen **av Helga Hagman**

Jag föddes i Lund 1973, är mamma till två vuxna barn som kom till världen i Jönköping. Bor nu på Limhamn i Malmö och arbetar på SUS som överläkare i onkologi och med undervisning. Läser och skriver hellre lyrik än något annat. Yogan förändrade mitt liv för snart femton år sedan och meditationen är mitt ankare och min himmel.

Ibland kändes det som en plåga. Ibland mer som ett behov. Stina tog trapporna upp till plan fem varje måndag morgon. Det var något med självbevarelsen som behövde prioriteras. Även om hon visste att hon inte skulle hinna i tid till morgonmötet. Hissen var för losers. Hon jobbade tredje veckan efter semestern och det kändes helt okej trots att det var strax innan skolstart. Veckan innan hade julibemanningen varit i underkant på läkarsidan men humöret hade varit på topp i den lilla solbrända grupp som jobbade. Stina kände sig redo för en ny arbetsvecka, liksom varm i rocken. Situationen var under kontroll. Ingen därhemma behövde tröstas eller konfronteras. Det schemalösa dagdriveriet fick de två tonåringarna sköta själva. Det fanns alltid stoff till något lättlagat i kylan när hon kom hem. Olika primörer med mera. Det gick fortfarande att dricka vin mitt i veckan. Det gick att kontrollera hur mycket. Det fanns inga orosmoln. Och det fanns tid.

Innan helgen hade hon hunnit kolla igenom dagens mottagningslista. Hon skulle få träffa Klara. Stabil sjukdom igen efter sommarpaus andra året i rad, det skulle bli glädjetårar! Sedan var det Hans med botbar ändtarmscancer, han skulle nog gå lätt. Hon visste att ett av de två telefonsamtalen skulle bjuda på en del utmaningar. Tolk och så. Men det andra gick alltid att ta senare, innan hon gick hem. Hennes första patient låg inlagd på kirurgen. En 76 årig man som bokats för nybesök till onkologen för bedömning av hans långt framskridna cancer. Besöket skulle bli svårt att genomföra. Han var sängliggande och svårt präglad av sin sjukdom. Dåligt smärtlindrad. Organsvikt. Sannolikt nära döendefas. Det fanns mycket mellan raderna i journalen. Kirurgen skulle säkert ringa på morgonen och avboka besöket. På vägen in hade Stina roat sig med att flexa sina vårdmuskler. Planen var att hon istället skulle erbjuda sig att gå över till avdelningen i sjukhusets stora huvudblock och möta mannen i sin säng på kirurgen. Att komma till undsättning i vården när någon minst anar det kunde nästan kännas som att uppvakta någon på sängen, just när en ny dag ska börja. Ja må du leva. Även om döden är nära. Alla har rätt att få träffa en onkolog, så sa hennes förra chef. De skojade om att rama in citatet när hon gick i pension. Det fanns kvalitet som aldrig skulle kunna mätas eller registreras, just för att ingen förväntade sig detta. Givandets glädje, gränslös tillgänglighet, etcetera.

Morgonmötet var över. En kort blick mot jobbtelefonen. På. Kaffet med bismak av diskmedel som vanligt. Lena hade surat, som vanligt. Det var nån remiss som hade blivit liggande i hennes fack. Någon annans fel igen. Men Tomas var glad. Han var den mest optimistiska chef Stina nånsin haft. Det fanns alltid en ljusare framtid att tro på. Inga problem. Vi löser det. - Vi slipper ha munskydd nu! Parentes men ni måste fortfarande testa er om ni blir snuviga slutparentes.

Stina var en del av lösningen och hon älskade det. Hon behövde hålla sig kvar i bruset. Hon var som gjord för det. Hon och den stabila inre kretsen. Även känt som teamet. De som satt i samma båt.

Nu sken sensommarsolen in genom ett halvöppet fönster på mottagningsrum 11. Hösten skulle välja att flexa in sent även i år, hoppades man. Fjolårets värmebölja och påföljande torka hade nästan varit skrämmande svår att hantera. En avdelning hade varit tvungen att stänga på grund av avsaknad av fungerande ventilation. Patienterna hade inte stått ut med hettan, men fortsatte ståndaktigt att leva vidare med sina terapiresistenta symtom. De

koleriska kaskadkräkningarna. Den brännande nervsmärtan i ryggen. Den smältande tröttheten. Men man hade klagat på sommarhettan. Tapperhettan blir aldrig olidlig, tänkte hon. Stina hade själv förra juli flugit med familjen till Mallorca. Porto Soller. Olivlundar och shopping. Bad och glass och ett halvdant yogapass på stranden. Det fanns inget tappert med att dricka cava i solnedgången på en ö i Spanien när solen sken som bäst därhemma. Men när hon i framtiden skulle behöva söka akut skulle man i hennes journal kunna läsa de underbara orden ”tidigare väsentligen frisk”. Till dess hade hon för avsikt att dränka sin flygskam i dopamin. Passa på. Men i år hade de hållit sig hemma. Pandemin var på sätt och vis en lättnad. Färre beslut. Hon hade aldrig gillat semesterplaneringen, och nu var det långt till jul.

I väntan på att logga in i journalsystemet hörde hon undersköterskan Danijelas välkända, mjuka brytning i dörren:

- Stina, din första patient er inlagd och kommer från kirogen fjorton med transporten.

Stina hade alltid betraktat henne som väldigt gullig. Hon borde verkligen baka något till tjejerna i receptionen någon gång.

- Va du skämtar det är INTE okej. Jäkla...? Har de skickat honom redan? Ring och säg att jag kommer dit istället!

- Vill du jag ska stoppa transport? Kan du gå upp till avdelning okej? Dom ville besöket ska bli av....

”Dom” kunde vara patienten, anhöriga, läkarna, sköterskorna, undersköterskorna, avdelningskoordinatorerna, cheferna, eller självaste transportfolket. Danijela skulle antagligen ändå inte kunna besvara frågan om Stina undrade vem hon syftade på.

- Nä, men patienten är för dålig för att komma hit. Hur tänker du? Det är bättre att jag kommer dit! Varför ringde ni inte....

Stina vände sig demonstrativt mot datorn och insåg att hon borde ha agerat på detta redan i fredags. Att inte ha kontroll, riskera göra mer skada än nytta. Som att hoppa mellan isblock i vårfloden, hon stelnade till. Blev sittande mitt i en strävan. Nu stod en ST läkare i dörren också.

- Kom in då, men ta det fort.

Danijelas välvilja fick vända om. Mannen var på väg. Vad f-n tänkte de på kirurgen? Och vem tänkte om de alls tänkte? Det låg en obehaglig anonymitet i ansvaret. Mannen i remissen hade legat inlagd i över fem veckor. De första tre veckorna hade man utrett honom för olika svåra smärtor i buk och rygg, blodbrist och svårt att äta. Röntgen var så kallat inkonklusiv,

oklara förändringar som kanske berodde på hans reumatiska sjukdom, spekulerade man.

Länge.

Juli månad gick och personal och ansvariga läkare byttes av flera gånger i veckan. I en journalanteckning scrollade Stina förbi ett svar på en vävnadsprovtagning från ändtarmsöppningen som visade cancerceller. En ny läkare beskrev med illa dold förvåning hur provsvaret ”dykt upp” två veckor efter undersökningen av tarmen. Uppenbarligen utan att någon efterfrågat det. Nu hade man en förklaring till mannens försämring: ett återfall av hans tidigare behandlade tjocktarmscancer. Dottersvulster hade snabbt börjat växa bakom bukhålan och innanför bukväggen i anslutning till tarmstomin. Cancern letade sig längs de inre bukorganens anatomi ut mot ändtarmen och anus. Den respekterade inte nerver och kärl. Den signalerade. Den blödde. Den fann sina vägar att behaga modertumören.

Stina såg isberget framför sig, den stora delen under ytan, det vi inte känner till, de okända biomarkörerna. Det lömska farvattnet, likt det undermedvetna. Hennes tankar landade i ett citat av Siddhartha Mukherjee (detta ovanligt ståtliga namn). Hon hade använt citatet i sin avhandling, hur var det nu... *”Ända in i sin innersta kärna är cancerceller hyperaktiva, begåvade, stridslystna, produktiva, innovativa kopior av oss själva”*. Begåvade i att överleva, det var så han skrev, ville hon minnas. En ung amerikan som bestämt sig för att skriva Cancerns biografi, vilket genidrag! Boken hette Lidandets Konung. Hon gjorde sig redo att möta honom. Hon skulle sätta handflatorna mot varandra med tummarna framför sternum och buga ödmjukt nästan osynligt med huvudet, som efter yogapasset. Hans krona skulle sitta på sned. De skulle förstå varandra väl. Det skulle bli ett värdigt motstånd. Och hon var inte ensam. Blodbristen hade behandlats med blodtransfusioner. Upptinade påsar från blodbanken hade droppat in i en annan människas vener för att syresättas i lungan och föras vidare genom hjärtat ut i blodcirkulationen. Hon var säkert en ung blond studentska, bloddonatorn. Efteråt hade hon ätit kex och druckit saft på blodgivarcentralen, och sedan cyklat till sin föreläsning. Så mycket mänsklig värmande välvilja lagrad i dessa frivilliga blodbanker. Stina framkallade bilden av mannen hon ännu inte träffat men redan kände omsorg om. Nu skulle hon navigera rätt. Så skulle det bli.

Hon ringde växeln och sökte den ansvariga kirurgen som rondat patienten under förra veckan. Hon kände Emma flyktigt från de återkommande behandlingskonferenserna sista året. De var i samma generation, minst tjugo år kvar i yrkeslivet. Både åldern och det faktum att de båda var kvinnor brukade räcka för samförstånd och mildt samarbetsklimat. Nu var ärendet

angeläget och situationen lite kritisk. Det kunde ju inte växeln veta. Emma svarade mitt i rondan, efter några korta hälsningsfraser fortsatte samtalet i ljummen småkyllig ton. Emma hade uppenbarligen varit delaktig i beslutet om att skicka patienten till mottagningen trots hans sängliggande tillstånd. Stina ifrågasatte vad de förväntade sig onkologen skulle kunna göra för denne man. Gulsot och njursvikt och avsaknad av passage i matstrupe och tarm orsakat av cancerväxt. Hon använde sig inte av ordet kört men det var det hon menade. Emma försvarade sig förhoppningsfullt:

- Något kanske ändå kan gå att strålbehandla?

Stina visste inte vad hon ville svara på det. Det var irriterande.

- Vi får se.

Emma meddelade att hon skulle tänka på möjligheten att förflytta doktorn istället för patienten i en liknande framtida situation. Kritiken nådde fram, men kändes mer som en otymplig krutburk. Den stod kvar på skrivbordet när de la på.

Erling rullades genom korridoren på avdelning 14 ut mot sänghissen. Den kutryggige transportören utan ålder hade ett vänligt leende och arbetade ordlöst genom byggnaden, tätt följt av Erlings enda dotter. Nere i kulvert kunde årstidernas temperaturskillnader inte avslöja tidens gång. Färgen på väggarna var omöjliga att åldersbestämma. Inte heller dagsljuset kunde vittna om avståndet mellan morgon och kväll därnere. Genom källarlukten anades en fräschör i svalkan under jord. Erling blundade mot lysrörslysen mellan rörledningarna i taket. Det skakade till i en vändning förbi ett hörn, över en löst sittande räfflad metallplatta i golvet. Smärtan tilltog med farten av en induktionshäll. I mellangärdet och i ändtarmsöppningen kände han plötsligt den kroppstempererade vätskan rinna till. Den hettade nästan mot lårens insida. Hans urin fördes ut med två slangar från varje njurbäcken i påsar ur varje flank. Avföringen genom en påse på magen. Det kunde inte vara något annat än blodet. Det förbaskade livet som rann ur honom igen. Värken som bråkade med honom. Han rös till. Han hoppades på att få komma hem snart. Med blöjor och slangar och den flytande maten vit och fingervarm som modersmjölk genom venerna på natten. Han ville slippa stå igen, bara ligga trygg. Omgärdad. Slippa frysa. Som i början. Omhändertagen. Han hade alltid avskytt kölden. Till sin dotter hade han sagt att han tänkte fira julen på fjället. Akkurat sånn, hela familjen samlad. De hade pratat om det så sent som i förrgår.

Stina stoppade däcktelefonen i bröstfickan på rocken igen efter samtalet. Hon hade inte kunnat avstyra händelsen, nu kom patienten vilken minut som helst. Hon behövde läsa på.

Friktionen i tanken fick ilskan att börja pyra. Det var som om röken stack i ögonen och suddade ut innehållet i texten på datorskärmen. Hade hon inte lärt sig mer på mindfulness kursen? Den korta sjukskrivningen i våras hade varit oundviklig. Åtminstone i en månad. Men utmattad var hon inte, nu hade hon ju haft semester. Ord upprepades, omvårdnadsanteckningar blandade sig med daganteckningar och temperaturkontroller och remisser, stökiga stycken staplade rondbeslut i korthuggna meningar. Ingen kronologisk ordning. Inget albuminvärde på två veckor. Vilken kaotisk medicinlista! Hon ville veta allt. Göra om, göra rätt, göra rätt, göra om och göra rätt. Hon tog sig tid. Det tog lång tid. Jättelänge. Men det märktes inte. Hon kände hur hon luktade svett, sådär genomträngande hormonsvettigt, utan att egentligen vara varm.

Danijela var där igen i dörren på glänt:

- Han e här nu. Han ha jätte ont! Ska vi rolla in sängen?

Svaret kom instinktivt och iskallt, vänd mot datorn:

- Nej jag är inte färdig, de får vänta. Ring avdelning 14 och hör vad han ska ha för smärtlindring, jag vet väl inte! Hon ville egentligen ha sagt något annat. Stina kände hämndens brinnande iver att ställa allt tillrätta. Hon kunde inte hejda den. Allt skulle komma i vägen för den. Varför stod Danijela kvar nu. Kirurgens anteckningar i journalen var en blåsbälg mot hennes Amygdala. Ilskan mot kirurgens inhumana planering vände mötet till en kamp. In-och-ut. Hon önskade att de fick en riktigt pissig dag på avdelning 14. Danijela stängde försiktigt dörren.

Utanför hörde Stina hur samtalet fördes i en allt mer desperat ton. Hon avvaktade koncentrerat. Något höll henne kvar. Med en klangbotten av självömkan brukade tårarna ta över efter en stund. Då gällde det att hålla sig sysselsatt. Hon antecknade febrilt i sitt block, benade upp kronologiska händelseförlopp, utredningsresultat och beslut, allt kom med.

Kirurgens senaste anteckning var en åtgärdslista utfärdad av kirurg Emma samma morgon:

- *avlastande PTC gallvägsstent*
- *gastroskopi med beredskap för duodenalstentning*
- *ny urostomi höger, dialys?*
- *blödningskälla? Op stomirevision?*
- *Strålning, cytostatika?*

Stina kokade ner detta till följande planering: Avlastande ASIH. Palliativ vård på hospis. Omvårdnad med beredskap för döendefas. Ny smärtpump/spinalkateter? Källa till hopp? Framtidsvision? Ingen cytostatika, kanske strålning. Närståendepenningintyg. Sådärja!

Det drabbade henne samtidigt att beslutet skulle bli enkelt, i nedsatt allmäntillstånd kan inte anamnesen bli så lång. Samtalet måste koncentreras till det väsentligaste. Och det fanns inte så många alternativ framåt. Den kliniska blicken skulle få tala i Erlings ställe. Stackars Erling. Hon öppnade dörren ut mot korridoren. Erling låg blek och vred sig oroligt i sängen. Vid fotändan satt hans dotter med en intensivt sökande och frustrerad uppsyn. Helt tyst. Stina ordinerade 10 mg morfin, någon skulle genast springa och hämta en spruta på onkologens avdelning. Hon tog emot med en mild och ursäktande hälsningsfras. Erling samarbetade bäst han kunde. Bet ihop mellan smärtornas värsta toppar, fick fram några sammanhängande meningar om sin situation. Dottern sufflerade. Stina ställde sig upp för att närma sig och genomföra en statusundersökning. Hon kände plötsligt Erlings omsorg om sin doktor. En frisk och stilig man sträckte fram sin hand och bröt isen på sitt sköraste ställe.

- Jag ska vända mig lite...sånn... Nu så.

Ett litet leende. Han lyfte på filten, sedan täcket. Han var så lång att benen fick vara lätt böjda.

Stina smälte. Under lakanet noterade hon en blodfylld stomipåse och mellan de magra skinkorna levrat blod och klarrött nästan rykande färskt. Kallsvettig hud. Hon stängde täcket igen över informationen, satte sig ner igen och berättade om alternativen. Stina frågade om han ville vara med om allt det där som kanske inte skulle hjälpa honom. Han ville det. Helt absolut. Men han ville inte veta något om prognosen. Mitt i allt ville Erling berätta att han var född i Norge, Ålesund, vid kusten. Det hörde Stina säkert på hans brytning. Hans dotter fyllde i:

- Du har alltid varit stark pappa. Minns du att du som liten gutt gick en mil enkel väg till skolan varje dag. I gummistövlar!

Menande blickar utbyttes. Erling lyste upp.

Dottern också. Och dottern ville också ha behandling. Åtminstone strålbehandling för att lindra smärtan. Men nej cytostatika det höll de med om det lät lite väl tufft. Syster Ann kom med en spruta som gav effekt och efter en kvart eller så kunde Erling återvända. Stina fäste sin blick i hans gula inte längre vita ögonvitor som aldrig mer skulle bli vita igen. Ingen feber.

Trettiosex grader. Lagom, också i augusti. Hon noterade värmen i rummet när hon la sin kalla hand mot den noppiga blå filten på hans mage och tog farväl:

- Då säger vi så.

- Takk. Då ses vi inte igen? sa Erling.

Det blir alltid fel hur man än säger tänkte hon. Det blir som det blir, men det säger man inte. Det vet man aldrig, sa hon och ångrade sig genast.

När det var dags för lunch blev det dags att diktera förmiddagens mottagning. Sen skulle hon säkert se Emma på MDT konferensen vid ett. Stina tänkte på nyfikenheten. Det är som växthuseffekten med nyfikenheten. Den lägger sig som ett skal runt frågorna och svaren, den värmer grunden och skapar positiva samtalsklimatförändringar. Empatin har en behaglig temperatur. Sedan finns det föröroeningar, det blir ohållbart. Det var säkert hennes eget fel. Stina funderade på vilken färg Erlings gummistövlar hade. Hon såg honom gå i väg-grenen med sin axelremsväska. En lite tankspridd men ändå målmedveten gestalt. Det fanns säkert en pappa som inte hade kontakt med sina svaga sidor. Sådana pappor finns det gott om. Mammor med.

Nästa morgon öppnade Stina nyfiket sin signeringskorg, ville försäkra sig om att allt gick enligt plan. Strålremissen hade kommit iväg redan igår, meddelade Danijela i förbifarten. Journalen laddade klart. Bakom Erlings namn lyste med röd text "(avliden)" som en stoppskylt. Avliden. Så definitivt. Hämndskammen slog till. Stackars dem på kirurgen. De gjorde också så gott de kunde. Precis som Erling. Undrar om Emma hade hört om gummistövlarna. Stina önskar hon hade frågat honom mer om Ålesund. Det ska tydligen gå att åka slalom där, precis vid havet. Det fanns säkert en historia om en familjehytta. Han hade träffat en svenska som flyttat in under gröna vågen. Hur många år hade han sört henne tro. Danijela kom in genom dörren. Det var något om en annan patient. Och en sjuk underläkare. Och så var det dagens lista, skulle hon kunna ta en extrabokning. Erling fick vänta igen. Gula stövlar, vit kant. Men nu skulle han inte frysa. Och han behövde inte längre vara stark.